

Володимир ГАЛИК

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, Україна, індекс 82100 (galykvol@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9761-7661>

Олег КЕКОШ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, Україна, індекс 82100 (oleh.kekosh@dspu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5551-5664>

ФОРМУЛА ДОЛІ ПЕТРА ФРАНКА

Рецензія на монографію:

Тихолоз Наталя. Петро Франко: Формула долі (Життєпис на тлі доби) : монографія / Наталя Тихолоз. Львів : [Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка], 2021. 288 с., іл. (Серія «Бібліотека Дому Франка». Вип. 8).

Неабияка цікавість у сучасному франкознавстві припадає на вивчення життя і діяльності нащадків Івана Франка, а в першу чергу – його дітей. Не так давно (у 2021 р.), серія «Бібліотека Дому Франка» Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка поповнилася черговим, восьмим випуском видань, а саме монографією знаної львівської дослідниці-літературознавиці та франкознавиці, директорки Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка – Наталі Тихолоз, яка своєю науковою діяльністю зробила уже вагомий внесок у розвиток франкознавчої науки.

Наталя Тихолоз є авторкою низки потужних франкознавчих досліджень, у тому числі і про Франкового первістка Андрія, донечку Анну та середульшого сина Тараса. Ці дослідження супроводжуються неабиякою новизною у площині розкриття малознаних, а в більшості й незнаних фактів із життя та діяльності Франкових дітей, і це закономірно, адже авторка опрацювала величезний масив різного роду джерельного матеріалу, значна частина якого, була введена до наукового обігу вперше. Згадані праці про Франкових дітей авторства Наталі Тихолоз характеризуються нестандартністю підходів щодо викладення матеріалів, а самі матеріали супроводжуються значним масивом вдало підібраного ілюстративного наповнення, що слугує запорукою кращого сприйняття й переосмислення змістовної канви досліджень¹.

Рецензована нами монографія Н. Тихолоз, є четвертим дослідженням, яке представляє життєпис четвертої дитини, третього сина Івана Франка – Петра Франка, що на сьогодні можна без перебільшення вважати самим ґрунтовним з точки зору максимально-повного вивчення життя, діяльності та творчої спадщини Франкового сина. Зважаючи на складність і багаторівневість формули долі Петра Франка, авторка робить спробу через призму розв'язання ребуса із багатьма невідомими, показати весь різновекторний потенціал Петра Франка.

¹ Рекомендуємо ознайомитися із працями Наталі Тихолоз про Франкових дітей Андрія, Анну і Тараса:

– про Франкового сина Андрія див.: Тихолоз Н. Згасла свічка Андрія Франка. *Дзвін*. 2010. № 8. С. 113–121 ; Андрій Франко Найдорожчий помічник : творчий доробок / Передмова, упорядкування і коментарі Наталі Тихолоз. Львів : [Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка], 2017. 248 с., іл. (Серія «Бібліотека Дому Франка»; Вип. 1). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dimfranka.lviv.ua/wp-content/uploads/2023/10...>;

– про Франкову дочку Анну див.: Тихолоз Н. У пошуках утраченого раю (Любов і туга Анни Франківни). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна: Франкознавство*. 2011. Вип. 55. С. 169–194 ; Тихолоз Н. Бранка ностальгії (Анна Франко-Ключко: повернення). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://frankolive.wordpress.com/2016/08/06...>;

– про Франкового сина Тараса див.: Тарас Франко. *Вибране / Тарас Франко* ; упорядники Євген Баран, Наталя Тихолоз. Том 1. Івано-Франківськ : Видавеш Сеньків М. Я., 2015. 964 с. ; Том 2. Івано-Франківськ : Видавеш Сеньків М. Я., 2015. 760 с. ; Тихолоз Н. Тарас, але не Шевченко. Франко, але не Іван). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://frankolive.wordpress.com/2017/03/10...>

У згаданій монографії, Петро Франко представлений як фаховий інженер, добрий учений-хімік, спортовець та пластун, січовий стрілець і сотник УГА, знаний авіатор, удатний видавець, завзятий мандрівник, добротний письменник, хороший педагог, славний винахідник, характерний депутат, вольовий декан, дбайливий директор музею та людина і особистість, котра за своє життя зробила чимало у площині розвитку української науки, освіти та культури.

Характеристику згаданого видання, розпочнемо з того, що авторка запропонувала нестандартний підхід щодо структурних елементів дозування матеріалу про Петра Франка. В основу структури монографії увійшли не розділи, підрозділи чи параграфи, як це зазвичай прийнято, а компоненти, які скоріше можна ототожнити з структурними формуванням твору театраль-ного мистецтва, наприклад вистави, адже у дослідженні побутує режисерський задум та авторська постановка викладу життєпису Петра Франка із чітким окресленням часових меж-періодів з життя та багатогранної діяльності Франкового сина.

Отже, книга у структурному плані складається із вступного слова Богдана Тихолоза, «Пролога», «Дії I», «Дії II», «Дії III», «Дії IV», «Інтермедії I», «Дії V», «Дії VI», «Інтермедії II», «Дії VII», «Ексода», «Епілога». У кінці книги окремими рубриками подано основні друковані праці Петра Франка, архівні джерела, примітки та іменний покажчик.

Книга розпочинається із авторської присвяти: «Присвячую Ользі Франко з Білевиців, яка любила і чекала...». У вступному слові «Повернення (з) легенди», Богдан Тихолоз акцентував на значимості імені Петра Франка та його нащадків для сьогодення, окресливши притаманні йому різнобічні риси, зазначив здобутки тощо. В «Пролозі», авторка дослідження означила фактори, які спонукали її до вивчення життя та діяльності Петра Франка через призму означення окремих кроків у цьому напрямі зазначивши: «...я намагалася бути об'єктивною, гендерно неупередженою і зібрати про свого героя якнайбільше інформації». Разом із тим, Н. Тихолоз подала перелік головних «дійових осіб» дослідження із кола близьких родичів Петра Франка та адресувала подяки усім тим, хто її підтримав «на цьому шляху словом і ділом».

«Дія I» під назвою «Початок лету: від рідного гнізда до світу пригод», хронологічно охоплює період 1890–1914 рр. Тут мова йде про народження, хрестини та хресних батьків Франкового сина Петра; про його дитинство, яке «минало в тісному зв'язку з природою»; про навчання в народній школі (1896–1902 рр.), у Львівській цісарсько-королівській академічній гімназії (1902–1910 рр.) та у Львівській політехніці (1910–1914 рр.). Разом із тим, окремими блоками розкрито спортивні інтереси Петра Франка у цей час, Петрову зацікавленість «Пластом» й активною участю у його популяризації. Уміщений тут текст супроводжується ілюстративним наповненням, а саме: публікацією свідоцтв про хрещення та народження Петра Франка; фотографіями хресних батьків; родинними фотографіями; зображенням поштових листівок та листів до батька від Петра та до нього від брата Андрія; груповим фото із зображенням П. Франка із гімназистами 4 класу та викладачами Львівської цісарсько-королівській академічній гімназії часу 1905/1906 н.р.; свідоцтвом зрілості П. Франка; фотодокументальною хронікою спортивного життя П. Франка у молодечі роки; зображенням уривка репортажного нарису П. Франка «Лещатарська прогулька», котра була опублікована в газеті «Діло» від 5 лютого 1923 р.; зображенням посвідчення члена Українського спортивного кружка, виданого Грицю Лучаківському із засвідченим підписом П. Франка як голови кружка від 1909 р.; фотознімком П. Франка від 1910 р. в однострої пластуна (1913 р.); зображенням початку рукопису праці П. Франка «Пласт» від 1912 р. а також іншим тематичним підбором ілюстрацій даного часу, дотичних до середовища та діяльності Франкового сина.

«Дія II» «Крізь вир війни: на землі й повітрі» хронологічно обмежується межами 1914 – 1919 рр. – періодом, від коли Петро Франко зголосився до Української бойової управи і згодом увійшов до Легіону УСС, а також часом навчання у Летунській школі в Райльоваці поблизу Сараєва. В основному, тут досить ґрунтовно висвітлюється процес формування офіцерської та летунської кар'єри Петра Франка. Викладений матеріал, супроводжується значним масивом маловідомого ілюстративного наповнення: тогочасні світлини з зображенням П. Франка—одноосібні і групові фото, публікація особистих документів, листівки періоду Першої

світової війни, фотоматеріали про перебування І. Франка у Притулку хворих та виздоровців УСС й похорон вченого, свідоцтво про одруження Петра Франка із Ольгою-Марією Білевич від 6 жовтня 1919 р. тощо.

У «Дії III», «На руїнах старої Європи: з Білгорода до Відня» розкрито період життя і діяльності П. Франка часу 1919–1922 рр. Саме у цей час, Франків син пробував себе як дипломат відбуваючи низку місій у справі українських військовополонених. Разом із тим, у цей відтинок часу активізується видавнича діяльність П. Франка, адже саме у тогочасному Відні, ним було закладено низку видавничих товариств. Саме у цій «дії», досить ґрунтовно, на основі значного малознаного джерельного масиву, розкрито ті й інші види діяльності третього сина І. Франка у цей час. Аналогічно, матеріал подається у супроводі значного ілюстративного наповнення: особисті документи П. Франка (зокрема сторінки паспорта сотника Петра Франка як громадянина УНР), групові й особисті фото, фотознімка з дружиною, листівки та сучасні світлини автора із зображенням місць перебування П. Франка з дипломатичними місіями, обкладинки тогочасних видань П. Франка, фрагменти листування тощо.

«Дія IV» присвячена висвітленню ще одного важливого періоду із життя та діяльності П. Франка – 1922–1930 рр. – часу його професорства в українській гімназії в Коломиї. Вона має умовну назву «Коломия не помя, Коломия – місто». Тут авторка акцентує на його викладацькій діяльності в гімназії, зокрема на предметах, які він викладав як у Коломийській державній чоловічій гімназії та приватній жіночій гімназії «Рідної школи», на його популяризації спорту і руханки, опікунством «Пласту», просвітницькій діяльності й історії звільнення з місця праці. Відповідно, поданий матеріал обрамлений великим жмутом ілюстрацій: сімейні фото родини П. Франка, груповими та одноосібними фото з місця роботи, документами про чергові освітні здобутки, фотознімками особистих речей, фрагментами листування, обкладинками видань та титульними сторінками Петрових різножанрових праць тощо.

Далі у книзі, розбавляє так звані «дії» «Інтермедія I» під назвою «Франко-син: у пошуках творчого «Я». Задум авторки досить вдалий, адже тут, вона зосередила свою увагу на представленні П. Франка як письменника зазначивши, що «формула долі Петра Франка була б неповною без його літературної діяльності». Щодо характеристики літературної діяльності третього Франкового сина, то авторкою окреслюються її витoki та перші спроби, які передували ще «коломийському періодові» і розвивалися у його час. Зокрема, тут розкрито Петрові опрацювання художніх творів батька, його драматургічні спроби, роботу у площині історико-патріотичної прози, звернута увага на його твори для дітей і молоді та інші. В контексті аналізу літературної діяльності П. Франка, Н. Тихолоз виокремлює чинники та фактори, які мали прямий чи опосередкований вплив на формування сюжетної канви його творів, способів написання, вибору тем його літературно-художніх праць тощо.

Після «Інтермедія I», у книзі чередує «Дія V» під назвою «У «червоному» Харкові: рай чи гетто?», де звернута увага на період 1931–1936 рр. – час, коли Петро Франко працював на посаді старшого наукового співробітника у науково-дослідному Інституті прикладної хімії в Харкові. В основному тут увага звернута на здобутках, винаходах та патентах П. Франка, а також охарактеризовано витoki перших підозр радянської системи щодо нього в агентурній діяльності, шпигунстві та націоналізмі. Тематично, як і у попередніх «діях», викладений матеріал представлений численним ілюстративним супроводом: особистими та родинними фото, фотознімками товаришів, фрагментами родинного листування, посвідкою на перебування Ольги-Марії Франко в УРСР від 1932 р., сторінками закордонного паспорта П. Франка 1935 – 1936 рр., дорученням Анни Ключко з Франків братові Петрові на авторське право у виданні творів їхнього батька від 11 квітня 1930 р., зображеннями окремих проектів винаходів та авторських свідоцтв на винаходи, документи про підтвердження П. Франка як працівника в інституті молочної промисловості в Харкові й співробітника Експериментально-конструкторського інституту хімічного машинобудування (1936 р.), протоколом продажу речей П. Франка з його харківського помешкання від 20 грудня 1936 р. тощо.

«Дія VI» рецензованої нами книги охоплює представлення відтинку життя та діяльності П. Франка, який хронологічно обмежується періодом 1936–1939 рр. – тобто часом, коли третій син Івана Франка займався учительською діяльністю у гімназіях Львова та Яворова, видав спогади «Іван Франко зблизька» та публічно виступав з інформацією про голодомор, зробивши з цього приводу публікацію у газеті «Діло». Це був один із дуже головоломних періодів у житті П. Франка, адже авторка не випадково назвала його «Повернення в Галичину: пошуки місця під сонцем». Поряд, тут окрема увага авторки привернута на аналіз тогочасної різножанрової творчої діяльності П. Франка. Поданий матеріал, знову ж таки подається в акомпанементі численного й різного роду ілюстрацій: родинні, сімейні та особисті фотографії (як одноосібні так і групові), особисті посвідчення про призначення на роботу, запрошення на віче, обкладинки окремих особистих видань творів та періодичних видань із якими співпрацював П. Франко тощо.

Наступна, уміщена у книзі «Інтермедія II» має назву «Стрілецький тревелог: «Від Стрипи до Дамаску». Пригоди четаря УСС» є свого роду продовженням характеристики письменницької діяльності Петра Франка. Особливий акцент робиться авторкою на аналізі його «найпомітнішого здобутку» на ниві художньої літератури, повісті «Від Стрипи до Дамаску» у рамках чого звертається увага на «сенсаційність» твору через ґрунтовний аналіз скандалу, котрий був спричинений навколо аналізу його змістовної канви. Відповідно, подані тут матеріали супроводжуються цікавим ілюстративним наповненням, дотичним до порушеної проблеми.

«Дія VII» є останньою у книзі – її назва «Перші совіти: в обставинах радянської окупації». Тут представлений останній період життя і творчості Петра Франка, який хронологічно обмежується 1939–1941 рр. – часом, коли третій син Івана Франка був учасником Народних Зборів Західної України 1939 р., займався фундаторською діяльністю «музейного франкознавства» та був депутатом Верховної Ради УРСР. Разом із тим, тут подано, в якості ілюстрацій до матеріалу: тогочасні особисті й родинні фото П. Франка (одноосібні та групові); фотознімки окремих подій на яких є присутній П. Франко; зображення його пропускних документів на різного роду події за його участю; окремі фотоматеріали до історії відкриття музею Івана Франка у Львові; зображення листівок, надісланих П. Франкові від різних дописувачів; ілюстрації із тогочасної преси тощо.

Передзавершується книга «Ексюдом», свого роду заключною частиною трагедії – виходом головного героя зі сцени, який охоплює невеличкий період червня-липня 1941 р. – часом зникнення та таємничої смерті П. Франка. В основу змісту «ексюду» лягла характеристика обставин «арешту чи евакуації» П. Франка із детальним аналізом самого процесу, рефлексій у пресі та деталізації проведення обшуків. Поряд із цим, тут, на основі вивчення авторкою значного масиву майже незнаного джерельного матеріалу, проаналізовано офіційні та неофіційні версії, а також контраверсії смерті Петра Франка. Виклад даних матеріалів, супроводжується канвою принагідних темі ілюстрацій: тогочасні фотознімки самого П. Франка та його рідних й близьких; фото осіб, які були дотичними до організації формування справи проти Франкового сина і його смерті; фотокопії різного роду документів, на основі яких робиться аналіз процесу арешту та пояснення обставин смерті П. Франка.

В «Епілозі» до книги, або так званих висновках, авторка намагається окреслити своє бачення розв'язку складного ребусу із багатьма невідомими, свого роду формули долі Петра Франка. Акцентуючи на здобутках Франкового третього сина та його досягненнях у різних галузях, авторка рецензованої нами праці констатує, що «в кожній із цих галузей він був ПЕРШИМ або серед ПЕРШИХ», а висновуючи, зазначає: «Петро Франко був людиною чести та людиною діла. Мав неперевершений талант організатора. Коли захоплювався справою, то горів нею і віддавав їй цілого себе. Любив ризикувати. Любив завойовувати світ, випробувати його і себе на міцність...». Також, в «епілозі» представлено низку ілюстрацій на тему вшанування пам'яті Франкового Петра через призму фотофіксації пам'ятних заходів, філателії, кінематографу, філокатрії тощо.

В кінці книги представлено весь науковий апарат, який прислужився авторці у процесі дослідження життєпису Петра Франка. Тут, подано структуровані за жанрами основні друковані праці Петра Франка, архівні джерела, а також представлено примітки до тексту, які чітко

дають можливість побачити весь багаж використуваного джерельного матеріалу та історіографії в процесі дослідження. Завершується книга іменним покажчиком.

Підсумовуючи, звернемо увагу й на те, що рецензована нами книга надзвичайно гарна та ошатно оформлена, великого формату, віддрукована на крейдованому папері офсетним друком загальним накладом 2000 примірників.

Беззаперечно стверджуємо, що дана праця уже займає почесне місце на полиці доробку сучасного франкознавства та у світі цінителів-букіністів, а тому бажаємо авторці повторних накладів та креативних новинок у площині вивчення та популяризації Франка і його нащадків.

*Рецензія надійшла до редакції 05.02.2024 р.
Рецензія рекомендована до друку 20.02.2024 р.*